

KRONIEK EUROPEES PRIVAATRECHT 2022-1

1. Inleiding

De eerste TPR-kroniek Europees privaatrecht van 2022 staat niet in het teken van één enkel thema. De lezer oordele zelf. We beginnen met aandacht voor een - omvangrijk - Engelstalig werk over de totstandkoming van het Europees privaatrecht van de hand van Jürgen Basedow, de voormalige directeur van het Hamburgse Max Planck Instituut (nr. 2). Dan volgen enige Nederlandstalige publicaties. Een essaybundel voor Jaap Hijma is getiteld ‘sluiterijd’, wat ziet op de hobby van Hijma bestaande in de fotografie (n. 3). *Iura novit curia* is de titel van het volgende werk, dat afgezien van een deel van de titel geheel in het Nederlands is geschreven (nr. 4).

De Erasmus Universiteit Rotterdam bundelt jaarlijks een aantal masterscripties, ditmaal over publieke doelen en belangen in privaatrechtelijke verhoudingen (nr. 5). Anders dan in het verleden is er nu ook in Nederland aandacht voor de hercodificatie van het burgerlijk recht in België (nr. 6). Onlangs vierde de Universiteit Maastricht het feit dat daar veertig jaar geleden de oprichting van de tiende rechtsfaculteit van Nederland plaats vond, met ‘Brieven aan jonge juristen bij het veertigjarig bestaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht’ (nr. 7). Aan dezelfde universiteit nam Sjef van Erp afscheid met een symposium en een *liber amicorum* (nr. 8). In Leiden sprak Vanessa Mak een inaugurele rede uit over de toekomst van het privaatrecht (nr. 9). In New York overleed een van de coryfeeën van de Amerikaanse rechtsbeoefening, Jack Weinstein (nr. 10). Engelstalig is ook de *Introduction to Dutch law* onder redactie van onder meer uw kroniekschrijver (nr. 11). We sluiten af met een Franse novelle van Christophe Jamin, *Passage de l’Union* (nr. 12).

2. EU Private Law

Het *Max Planck Institut für Ausländisches und Internationales Privatrecht* te Hamburg is een van de meest - zo niet het meest - vooraanstaande onderzoekscentra van Europa. Van 1997 tot 2017 stond dit instituut onder leiding van een triumviraat, waarbij Jürgen Basedow één van de *triumviri* was. In die periode vond in Europa de totstandkoming van een Europees privaatrecht plaats, getuige projecten als de *Principles of European Private Law* en het *Draft Common Frame of Reference*. Basedow heeft hierin bij het totstandbrengen van een groot aantal publicaties inspiratie gevonden. Tegen zijn emeritaat is hij ertoe gekomen met gebruikmaking van de eerdere publicaties een lijvig Engelstalig handboek over Europees privaatrecht tot stand te brengen.

Wat verstaat Basedow onder Europees privaatrecht? Hij besteedt uitvoerig aandacht aan het onderscheid - *if any?* zie nr. 5 hieronder - tussen privat- en publiekrecht. Naast Ulpianus

¹ Hoogleraar Europees privaatrecht, Universiteit Utrecht, lid van de redactieraad van TPR.

wordt Paul Scholten uitvoerig geciteerd (Basedow begon zijn loopbaan aan het Max Planck instituut als referent voor Nederlands recht). Het boek is verdeeld in vier delen: Foundations; Principle; Implementation and enforcement; The external dimension of EU private law. De vier delen zijn onderverdeeld in 38 hoofdstukken, die hier uit overwegingen van plaatsruimte niet kunnen worden genoemd.

In een epiloog presenteert de auteur enige gedachten voor de toekomst. De mislukking van *CELS (Common European Sales Law)* wijst uit dat traditionele codificatie niet langer geïndiceerd is. Een *level playing field* vergt volledige harmonisatie: minimumharmonisatie is niet meer dan een tussenstap. Nieuwe onderwerpen dienen in een vroegtijdig stadium op unieniveau te worden aangepakt. De Europese benadering van consumentenbescherming is een geslaagd voorbeeld dat van start kon gaan omdat op lidstaatniveau nog weinig wetgeving voorhanden was. De jurisprudentie van het Europese Hof is daarbij een bron van inspiratie.

Auteurs uit de Lage landen worden door Basedow ruimschoots vermeld: ik noteer in dat verband – zonder aanspraak te willen maken op volledigheid - Akkermans, Arts, Betlem, Cherednychenko, Colombi Chiacchi, Cousy, Decock, Desomer, De Groot, Haanappel, Hartkamp, Hesselink, Hondius, Jans, De Koninck, Kuiper, Lenaerts, Limpens, Louis, Mackaaij, Chantal Mak, Vanessa Mak, Ramaekers, Paul Scholten, Senden, Snijders, Stuyck, Timmermans, Tjong Tjin Tai, Voermans, Vranken, Wessel en Ten Wolde.

(Jürgen Basedow, *EU Private Law/Anatomy of a Growing Legal Order*, Cambridge, 2021, 785 p.).

3. Sluiterijd

Jarenlang was hij – hij is het trouwens nog steeds – het toonbeeld van Leidse correctheid: Jaap Hijma, bekend van het met Marianne Olthof geredigeerde *Compendium van het Nederlands vermogensrecht*, dat ooit op basis van aantekeningen van Huib Drion werd opgezet door Piet Neleman en Rob Smits. Dat Hijma daarnaast een verwoed amateurfotograaf is, komt uit de onverwachte titel van zijn afscheids*liber* naar voren. Het boek bevat vijf delen: fotomoment, algemeen vermogensrecht, schadevergoeding, contractenrecht en bijzondere overeenkomsten. Deel één telt twee bijdragen: van echtgenote Marianne Olthof over ‘Le moment décisif’ en Dirk Visser over sluitertijd, fotoauteursrecht en kunstmatige intelligentie.

Deel 2 bevat acht opstellen: Lodewijk Valk schrijft over ‘Gevallen van òf gronden voor rechtsverwerking’, Jaap Baaij over arbitrage en Pim Rank over financiële transacties met pensioenfondsen. Jan Smits vergast de lezer op een *fylogenetische* analyse van de prijsbetalingsregel, Teun van der Linden bericht over levering per *constitutum possessorium*, Jeroen van der Weide over fixatie in ruimte en tijd, Pim Huijgen over economische eigendom en Thijmen Nuninga en Gitta Veldt over deelverantwoordelijkheid in het ongeschreven recht.

Deel 3 ziet op schadevergoeding. Alex Geert Castermans en Stijn Voskamp leggen ons uit wat verzuim en tekortkoming met elkaar van doen hebben. Siewert Lindenbergh heeft

Schadenfreude over ‘Freudenschade’ als thema. Ton Hartlief schrijft over toerekening naar redelijkheid. Annelieke Wissink beziet Nederlandse schadevaststelling door een Engelse lens.

In deel 4 over contractenrecht komen negen opstellen aan de orde. Henk Sniijders koos voor zijn bijdrage de intrigerende titel ‘Openbaar aanbod en aanvaarding daarvan, in het bijzonder bij zwartrijden’. Ruth van der Pol en Liudmila van der Pol verrassen ons met enkele opmerkingen over totstandkoming en uitleg van overeenkomsten in Rusland. Mark Wissink richt de focus op nietigheid en algemene voorwaarden. De kersverse Rotterdamse hoogleraar Kasper Jansen bericht over mededelingsplicht en waarschuwplicht bij samenloop van ongeschreven normen. Dick Zwitser ziet bij redelijkheid en billijkheid twee wegen voor de rechter. Iris Houben vraagt zich bij wijziging van duurovereenkomsten af: *pacta sunt servanda* of *favor contractus*? Clementine Breedveld schrijft over buitengerechtelijke deelontbinding. Bart Krans bepleit prijsvermindering krachtens gedeeltelijke ontbinding als alternatief voor schadevergoeding. Willem van Boom signaleert dat een slecht gekrijte keu tot een gescheurd laken kan leiden.

Deel 5 ten slotte ziet op bijzondere overeenkomsten en bevat bijdragen van Daan Asser over stellen en bewijzen, Edwin van Wechem over klagen onder de vigeur van het BW of het Weens koopverdrag, Martijn Scheltema over contractuele ketens, Paul Vlas over het *forum contractus* bij internationale koop, Tycho de Graaf over het combineren van koop en dienstverlening, Tea Mellema over het karakter van de medische behandelingsovereenkomst, René Hage over ‘op reis voor een duidelijke prijs’, Jan-Michiel Hebly en Britt Pellegrom over de Autoriteit consument en markt in het aanbestedingsrecht, en Jan Crijns over rechterlijke toetsing van hoge transacties in strafzaken: contracteren onder toezicht.

(Clementine Breedveld-de Voogd *et al.* (red.), *Sluiterijd/Reflecties op het werk van Jaap Hijma*, Deventer: Wolters Kluwer, 2020, 403 p.).

4. *Iura novit curia*

In de vorige kroniek kwam het verschijnsel ‘buitenpromovendus’ aan de orde. Een recent voorbeeld van een promotie van iemand die geen universitaire aanstelling had, betreft de studie *Iura novit curia* en buitenlands recht. Steven Struij onderzoekt hierin het adagium *iura novit curia* en de waarde daarvan voor situaties waarin het toepasselijke recht van vreemde snit is. In de hoofdstukken 2/4 komt ook het recht van Duitsland en Engeland (en Wales) aan de orde. De auteur acht het wenselijk om eerst het kennisniveau van de rechter te versterken. Daartoe komt hij met verschillende initiatieven ter verbetering van de toegang tot buitenlands recht. Een belangrijke rol wordt daarbij gespeeld door art. 10.2 BW.

In deze studie bespreekt de auteur de verschillende mogelijkheden om de rechtstoepassing in grensoverschrijdende situaties te versterken. Daarbij heeft hij zowel naar de processuele status van verwijzingsregels en van vreemd recht gekeken als naar de manieren om de daadwerkelijke toegang tot het vreemde recht te verbeteren. In de hoofdstukken 2-4 analyseert hij het recht van Nederland, Duitsland en Engeland. In hoofdstuk 6 komt het recht van de EU aan de orde en in hoofdstuk bepleit hij versterking van het kennisniveau van de rechter. Tenslotte verdient het volgens Struij de voorkeur om een klacht over de toepassing van vreemd recht in cassatie mogelijk te maken.

(Steven Struij, *Iura novit curia* en buitenlands recht/Een rechtsvergelijkend en Europees perspectief, diss. Rotterdam, Deventer: Wolters Kluwer, 2021, 614 p.).

5. *Hercodificatie Belgisch BW ook in Nederland in de kijker*

Het was een van de grieven van de oprichter van dit tijdschrift, Marcel Storme. Terwijl Belgische juridische publicaties zonder aandacht voor Nederland praktisch ondenkbaar waren, leek omgekeerd de interesse van Nederlanders voor hun zuiderburen beperkt. Daar is thans verandering in aan het komen. Met name de huidige hercodificatie van het Belgisch burgerlijk recht ingezet door Koen Geens dwingt ook in het noorden bewondering af. Twee themanummers uit Nederland leggen hier – naast *TPR* - getuigenis van af. *NTBR* publiceerde een themanummer over Belgisch goederenrecht en *WPNR* besprak de hercodificatie meer in het algemeen. Ik volsta met een enkele aanduiding van deze opstellen.

(H. Bocken, G. Joqué, Het ontwerp van nieuw Belgische buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht, *WPNR* 7338, p. 665-674; E. Dirix, De hercodificatie van het burgerlijk recht in België, *WPNR* 7338, p. 636-642; K. Everaars, Partijautonomie bij beperkte rechten, *NTBR* 2021, p. 149-155; K.W.C. Geurts, De verlengde voorrangspositie van de leverancier bij doorverkoop in het Belgische en Nederlandse recht, *NTBR* 2021, p. 156-162; J.E. Jansen, Nieuw Belgisch goederenrecht: vinderschap, toe-eigening, schatvinding en niet-opgehaalde zaken, *NTBR* 2021, p. 163-169; V. Sagaert, Het nieuwe Belgische goederenrecht, *WPNR* 7338, p. 643-649; V. Sagaert, De krachtlijnen van het nieuwe Belgische goederenrecht: een paringsdans met het Nederlandse goederenrecht, *NTBR* 2021, p. 136-148; S. Stijns, Het ontwerp van nieuw Belgisch verbintenissenrecht, *WPNR* 7338, p. 659-665; V. Tweehuysen, E.F. Verheul, Belgisch goederenrecht, *NTBR* 2021, p. 135; B. Vanlerberghe, Het nieuwe Belgische burgerlijke bewijsrecht, *WPNR* 7338, p. 650-658).

6. *Made in Rotterdam*

Elk jaar zo tegen de kerst brengt de *Erasmus School of Law* een bundel privaatrechtelijke masterscripties uit. Ditmaal is dat reeds voor de veertiende maal het geval. Onder redactie van Liesbeth Enneking, Marnix Hebly en Koen Swinnen schreven tien ‘jonge meesters’ over publieke doelen en belangen in privaatrechtelijke verhoudingen. Levi Boor schrijft aan de hand van een rechtsvergelijkend onderzoek hoe bij de begroting wordt omgegaan met gederfde zwarte inkomsten (p. 23-51). Judith Littel bericht over de rechtspositie van slachtoffers van een gebrekkig Covid-19-vaccin (p. 53-84). Britt Mastenbroek analyseert ‘Compensatie van werknemersschade in tijden van gezondheidscrisis’ (p. 85-121), Barbara Rozema ‘De zeggenschap van de procesfinancier bij collectief verhaal van massaschade’ (p. 123-164), Bryan Bijnen ‘De dader betaalt (niet)’ (p. 165-193) en Luce Mulder ‘Civiel procesrecht in het tijdperk van “deepfakes”’ (p. 195-227). De bundel besluit met familierechtelijke bijdragen van Dries van den Berg over ‘De rechtsingang(en) ter zake van gezagsgeschillen: aanpassing vereist in het belang van het kind?’ (p. 229-257) en van Pien Salomons ‘Een vergoeding voor de inspanningen van een draagmoeder: recht of risico’ (p. 259-292) en met procesrechtelijke exercities van Miranda van Eekelen-Atema ‘De faillissementscurator en maatschappelijke belangen’ (p. 293-323) van Joey Oetomo ‘Belangenbalans bij immuniteit van executie:

correctie nodig?’ (p. 325-354). De bundel wordt opgevulld met de portretten van de jonge meesters.

(L.F.H. Enneking, M.R. Hebly, K.K.E.C.T. Swinnen (red.), *Publiek privaatrecht/Over publieke doelen en belangen in privaatrechtelijke verhoudingen*, Den Haag: Boom, 2021, 354 p.).

7. *Made in Maastricht 1981-2021*

Vorig jaar was het veertig jaar geleden dat in Maastricht de oprichting van Nederlands tiende rechtsfaculteit plaats vond. Dat heuglijk feit werd gevierd met de uitgave van een boek met de subtitel ‘Brieven aan jonge juristen bij het veertigjarig bestaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht’. De brieven zijn afkomstig van vijftig Maastrichtse docenten en onderzoekers en anderen die een band met de Maasstad hebben. Zo treffen we bijdragen aan van de Leuenaar Wouter Devroe (‘Een van de meest ontvullende ervaringen vond ik de *pro deo* zittingen als stagiair aan de Brusselse balie. Een tafel piepjonge juristen ontving daar in regel minder jonge niet-juristen’) en de Duitser Reinhard Zimmermann (‘In a way, therefore, a university teacher is like a mountain guide. He knows that by climbing the high mountains one gains a distance that is beneficial in many respects, not least in order to get to know the contours of the countryside around him. And he appreciates that mountaineering can be a lesson in humility’).

Bekende Nederlandse auteurs die een bijdrage leverden, zijn Britta Böhler [‘... the best way to train it (creativity) is by spending time doing something completely different than the law. Whether it’s going to the theatre, regular visits to a museum, training for the triathlon, playing chess or learning a new language, doing something else is not only good for your mental health, it’s also imperative for becoming a better lawyer’], Job Cohen (oud-burgemeester van Amsterdam) (‘En dan misschien nog wel het allerbelangrijkste. Juist van juristen wordt verwacht dat zij integer handelen, dat zij integriteit hoog in het vaandel hebben staan’), Ferd Grapperhaus (ten tijde van publicatie nog minister van justitie) (‘Als jurist bent u drager van onze rechtsstaat. De rechtsstaat waarvan we van tevoren de beginselen, de principes en de regels hebben afgesproken’), Ton Hartlief (AG bij de Hoge Raad) (‘De legendarische Leidse hoogleraar burgerlijk recht Hans Nieuwenhuis trok in 2001 in het *Nederlands Juristenblad* (p. 301) de aandacht met een “brief aan een jonge academische gevormde vrouw” die zich via *hotmail.com* had beklagd over de vraagstelling in het tentamen Privaatrecht IV aan de Groningse rechtenfaculteit’), Rianne Letschert (rector magnificus UM Maastricht) (‘Al toen ik de overstap maakte naar deze bestuursfunctie in 2016 stoorde ik me aan een aantal aspecten van de Nederlandse wetenschap. De focus op hoogvliegers bijvoorbeeld, (...)’) en Liesbeth Lijnzaad (advocaat in enige opmerkelijke gedingen) (‘Misschien ben ik min of meer bij toeval jurist geworden; ik ben het zeker niet bij toeval gebleven’).

(J.M. Smits (red.), *Made in Maastricht 1981-2021/Brieven aan jonge juristen bij het veertigjarig bestaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht*, Den Haag: Boom, 2021, 231 p.).

8. *Van Erps 'Sjef-Sache'*

Op 11 januari 2021 ging de Maastrichtse hoogleraar Sjef van Erp met emeritaat. Bij die gelegenheid werd een symposium gehouden en kreeg hij van Bram Akkermans en Anna Berlee – beiden thans ook hoogleraar – een *liber amicorum* aangeboden. Het *liber* bevat tien onderdelen: rechtsvergelijking en methodologie, goederenrecht, vermogensrecht, juridische vertalingen, zekerheidsrechten, notariaat en landregistratie, erfrecht, huwelijksvermogensrecht, eigendom en technologie, en data. Ik zie geen kans alle 34 bijdragen in extenso te bespreken, maar volsta met het noemen van enkele daarvan: twee uit Nederland en twee van elders. Vincent Sagaert – het zal na de aankondiging in nr. 5 hierboven niet verbazen – schrijft over ‘The common patterns of property law: a principled perspective on the reform of Belgian property law’ (p. 47-65). Wat Sagaert is voor de Belgen, is Jim Gordley voor de historisch geïnteresseerde Amerikanen. In dit *liber* schrijft Gordley over ‘The metamorphosis of the right to property’. Men leze zijn inleiding: ‘Jurists and philosophers began to speak of a “right to property” only in the 16th century. Some scholars have thought that this innovation must have been accompanied by a change in the conception of rights. It was merely a change in vocabulary’ (p. 135-177).

Gerrit van Maanen is al zijn leven lang in het arrest Lindenbaum/Cohen geïnteresseerd en schrijft daar ook zijn leven lang over (‘en dan nu echt voor het laatst’). Intrigerend is het onderzoek dat Van Maanen heeft verricht naar hoe het verder met Lindenbaum en Cohen is gegaan (p. 181-204). Tenslotte schrijft Ton Hartlief naar aanleiding van Corona over crisiscontractenrecht. Hij heeft voor dit thema gekozen: In ieder geval zou een bijdrage over crisiscontractenrecht recht doen aan Sjefs brede belangstelling die zich, zowel in onderwijs als onderzoek, niet beperkt tot “internationaal en Europees goederenrecht” maar zich uitstrekt over kwesties van nationaal vermogensrecht, daaronder begrepen(...) het contractenrecht’.

(Bram Akkermans, Anna Berlee (red.), *'Sjef-Sache/Essays in honour of prof. mr. dr. J.H.M. (Sjef) van Erp on the occasion of his retirement*, Den Haag: Eleven, 2021, 585 p.).

9. *De gezusters Mak: Vanessa*

In Rotterdam studeerden ooit drie zusjes rechten. Chantal Mak vervolgde haar studie in Pisa. Elaine Mak studeerde verder in Parijs. Vanessa Mak koos voor Oxford. Van daar kwam zij uiteindelijk, via een professoraat in Tilburg, in Leiden terecht. Daar sprak zij op 16 oktober 2021 haar inaugurele rede uit. In 1980 publiceerde Alvin Toffler de bestseller *The third wave/The classic study of tomorrow*. Hierin waagt de auteur zich aan een aantal toekomstvoorspellingen. Hij wordt gevolgd door Vanessa Mak, die de volgende contouren schetst: ‘In digitale markten is de positie van alle partijen in beweging. Techbedrijven zijn machtige spelers geworden, niet alleen in de markt voor goederen en diensten, maar ook als Europese regelgever. De Europese en de nationale wetgever blijven vooralsnog op de achtergrond. Dat heeft gevolgen voor de positie van consumenten. Aan de ene kant ontstaan voor hen nieuwe kwetsbaarheden, omdat bedrijven door middel van dataverzameling heel veel weten over hun eigenschappen en voorkeuren en hen daarmee kunnen beïnvloeden. Aan de andere kant heeft de opkomst van online platforms een impuls gegeven aan de opkomst van, ‘daar is hij:’ de prosumert – de consument die zelf als aanbieder actief is op de markt. Het

huidige recht is onvoldoende in staat om recht te doen aan die verschillende identiteiten. Hier ligt een opdracht voor het privaatrecht van de toekomst’.

(Vanessa Mak, *De prosument en de digitale economie, Een verkenning van het privaatrecht van de toekomst*, oratie 15 oktober 2021, Universiteit Leiden, 26 p.).

10. Weinstein

Iedere rechtenstudent heeft wel zijn idolen: hoogleraren die hun studenten wisten te inspireren. Mensen zoals Rudolf Cleveringa en Huib Drion die aan mijn Leidse *alma mater* doceerden. Op 21 september 2021 presenteerde Twan Huijs in zijn tv-programma *College tour* een beeld van de Nederlandse politicus Jan Terlouw, die op zijn gehoor veel indruk maakte. Ook aan *Columbia University*, mijn tweede *alma mater*, hadden we docenten die inspireerden. De onlangs overleden Ruth Bader Ginsburg wordt ook buiten New York geadoreerd. In iets mindere mate geldt dat ook voor Jack Weinstein.

Het is nog maar enkele maanden geleden dat op diverse plaatsen in de gehele wereld alumni van de Leidse universiteit – niet alleen juristen – bijeenkwamen voor hun jaarlijkse Cleveringa-herdenking op 26 november. Dat was in Amsterdam, Arnhem, Breda, den Haag, het Gooi, Haarlem, Harderwijk, Leiden, Limburg, Middelburg, Rotterdam, Twente, Utrecht en Zutphen, alsmede Beijng, Bratislava, Brussel, Israel, Istanbul, Jakarta, München, Nice, Parijs, Praag, Santiago, Singapore en Straatsburg (ik heb niet geverifieerd of al deze bijeenkomsten vanwege corona wel doorgang hebben kunnen vinden).

Waar zien de Cleveringa-bijeenkomsten op? Wel, op 26 november 1940 was het de eerste dag waarom de beroemde Leidse hoogleraar Meijers college had moeten geven. Dat werd hem verboden door de Duitse bezetter die alle Joodse Nederlanders uit hun ambt had ontslagen. In zijn plaats voerde de decaan, Rudolf Cleveringa, het woord. In een stampvol Groot Auditorium zette Cleveringa uiteen dat het ontslag in strijd was met het oorlogsrecht. Hij riep op zich hier met alle legale midelen tegen te verzetten. De rede maakte op alle toehoorders diepe indruk en markeerde het begin van het protest tegen de Duitse bezetting. Cleveringa zelf werd door de SD gevangen genomen; hij had daar al op gerekend en had een koffertje klaar staan.

De rede van Cleveringa was niet uniek. Ook andere Leidse hoogleraren zoals Barge en Telders protesteerden. In Utrecht was het Koningsberger die een vergelijkbare oproep als Cleveringa deed. Wat Cleveringa uniek maakt is dat zijn rede nu nog altijd ieder jaar in Leiden wordt herdacht. Wie hier meer over wil lezen, verwijs ik naar de fraaie studie van Kees Schuyt, *Recht, onrecht en de vlam der gerechtigheid* (2019, 592 p.).

Het is niet alleen persoonlijke moed die iemand tot coryfee bestempelen. Een van mijn meer persoonlijke coryfeeën is de Leidse hoogleraar Huib Drion. Hij is bij velen bekend als de man van de pil van Drion. Ik herinner mij zijn eerste college nog goed. Twee sumoworstelaars komen op elkaar af. Pas als beiden mentaal helemaal klaar zijn met de voorbereidingen kan het gevecht beginnen. Het voorval dient ter illustratie van de wijze waarop een overeenkomst tot stand komt. Drion was geen grijze muis. Zo worden raadsheren in Nederlands hoogste rechtscolllege wel genoemd. Niet geheel terecht, maar er zit wel iets in. Zo worden deze rechters vaak afgezet tegen rechters in *common law* jurisdicties. In Engeland had je Lord Denning, in

de Verenigde Staten Earl Warren en in Australië Michael Kirby. Toch zijn ze ook in ons land wel te vinden. Wat vindt u van een Geert Corstens, die de minister van justitie de les las na diens corona-uitglijder.

Ook Drion – ik zei het al – was geen grijze muis. Met zijn broer Jan had hij in Leiden rechten gestudeerd, waar beiden bij het verzet waren betrokken. Beiden werden in Leiden ook hoogleraar burgerlijk recht. Hoe een mondeling tentamen zich bij Huid Drion toedroeg is door wijlen Maarten Biesheuvel op onnavolgbare wijze geschetst. Bij de buitenwacht is Drion ongetwijfeld het meest bekend vanwege eerdergenoemde pil. Dat was een medicijn waar iedereen boven de 75 jaar zou moeten kunnen beschikken om op het gewenste moment uit het leven te kunnen stappen. Onder juristen zal Drion het meest in de herinnering voortleven vanwege zijn prachtige geschriften zoals *Denken zonder diploma* en zijn Cleveringa-lezing *Intellectuelen tegenover democratie*.

In 1965 had ik het voorrecht als Leids student een jaar te worden uitgezonden naar Columbia University te New York. Die universiteit huisvestte verschillende juridische coryfeeën zoals Barack Obama, de latere president van de Verenigde Staten, Ruth Bader Ginsburg en Jack Weinstein. Ginsburg werd in 1933 geboren in New York, waar zij in 1959 afstudeerde aan Columbia. Vervolgens werkte zij als advocaat voor de *American Civil Liberties Union*, waarna in 1980 benoeming tot Justice in de US Supreme Court volgde. Als rechter was zij het vaak met haar acht mede-rechters oneens en liet zij een *dissent* horen. Haar hele leven bleef zij strijden voor gelijke rechten van vrouwen. Zo'n reputatie kreeg Ginsburg dat er in 2018 een documentaire en een speelfilm van haar leven uitkwamen. In 2020 kwam zij op 87-jarige leeftijd te overlijden. Ginsburg was een workaholic, maar had ook plezier in het leven. Zo bezocht zij vaak operavoorstellingen met haar intellectuele tegenpool in het Hof, Antonin Scalia.

Als tweede coryfee van Columbia noem ik Jack Weinstein, die onlangs op de leeftijd van 99 jaar kwam te overlijden (niet te verwarren met Harvey Weinstein, die vorig jaar werd veroordeeld wegens seksueel misbruik van minderjarige actrices). Jack Weinstein studeerde aan Columbia af in 1948. Als advocaat was hij betrokken bij diverse standaardarresten, zoals de zaak *Brown v Board of Education* – wie kent het niet. Van 1967 – 2020 was Weinstein rechter in New York. Sinds de jaren vijftig was hij tevens hoogleraar aan Columbia, waar Ruth Bader Ginsburg een van zijn studenten was. Weinsteins reputatie is vooral gebaseerd op zijn rechterlijke uitspraken. Met name de wijze waarop hij massaschadezaken afwikkelde heeft in Amerika naam gemaakt – zie de bijdrage van Hartlief in dit blad, *TPR* 2019-2. De Agent Orange zaak bijvoorbeeld over de schadevergoeding van Vietnam-veteranen zou uiteindelijk voor \$ 180 miljoen worden geschikt. Vorig jaar, in 2020 ging Weinstein op de leeftijd van 98, met pensioen.

Recht bestaat uit regels. Regels die te vinden zijn in wetgeving, jurisprudentie en doctrine. Maar dat is niet het enige arsenaal waar juristen uit putten. Grote juristen als Gandhi en Mandela, en grote denkers in het algemeen, kunnen ons daarbij inspireren. Dat kan zijn door hun persoonlijke moed (Cleveringa) en hun eruditie (Drion).

11. Een inleiding tot het Nederlandse recht

In de jaren zeventig van de vorige eeuw verscheen bij uitgever Wolters Kluwer een *Introduction to Dutch law*. Inmiddels zijn we aan een zesde editie toe. Van de oorspronkelijke redacteurs en auteurs is niet iedereen meer in leven, maar één is al bijna een halve eeuw aan dit project verbonden. Omdat ook de lezers van dit blad op gezette tijd in het Engels over Nederlands recht moeten preadviseren, geef ik hieronder een overzicht van het gebodene. Deel 1 handelt over het Nederlandse rechtssysteem. Het bevat zes hoofdstukken: Hoofdstuk 1 History - Jeroen Chorus, Hoofdstuk 2 Dutch Legal Culture - Bart van Klink en Tobias Arnoldussen, Hoofdstuk 3 Legal Philosophy - Wouter Veraart, Hoofdstuk 4 Legal Education and the Legal Profession - Sjoerd Claessens, Hoofdstuk 5 Constitutional Law - Wim Voermans. Part II omvat hoofdstuk 6 Judicial Organization - Wim Voermans, Ymre Schuurmans en Rowie Stolk.

Zoals in uitgaven als deze meestal het geval is, is het privaatrechtelijk deel met tien hoofdstukken het meest omvangrijk. Dat zijn Hoofdstuk 7 Family Law - Paul Vlaardingebroek, Hoofdstuk 8 Legal Persons - Jan Bernd Huizink, Hoofdstuk 9 Law of Property - Jeroen Chorus, Hoofdstuk 10 Law of Inheritance - Steven Perrick, Hoofdstuk 11 Law of Obligations - Marloes van de Moosdijk, Hoofdstuk 12 Specific Contracts - Ewoud Hondius en Anne Keirse, Hoofdstuk 13 Commercial Law - Jan Bernd Huizink, Hoofdstuk 14 The Listed Company - Albert Verdam, Hoofdstuk 15 Civil procedure - Henk Sniijders, Hoofdstuk 16 Private International Law - Aukje van Hoek, Marieke Oderkerk en Cathalijne van den Plas.

Part. III Public Law telt drie hoofdstukken: Hoofdstuk 17 Administrative Law - Adrienne de Moor-van Vugt; Hoofdstuk 18 Environmental Law - Jan van den Broek en Hoofdstuk 19 Criminal Justice - Jan Crijns en Maartje van der Woude.

Part. IV Social and Economic Law tenslotte bevat vier bijdragen: Hoofdstuk 20 Tax Law - Henk Vording en Roberto van den Heuvel, Hoofdstuk 21 Labour law and Social Security - Toine Jacobs, Hoofdstuk 22 Competition Law - Tjarda van der Vijver en Midas Klijsen, Hoofdstuk 23 Financial Law - Matthias Haentjens.

(Larissa van den Herik, Ewoud Hondius, Wim Voermans (red.), *Introduction to Dutch law*, zesde druk, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2022, p.

12. Passage de l'Union

Christophe Jamin heeft een boek geschreven. Het klinkt als de openingszin van een novelle van Paul van Ostaijen. Geen bijzondere gebeurtenis voor een hoogleraar burgerlijk recht. Wat de verschijning van Jamins boek evenwel bijzonder maakt, is dat dit geen handboek of monografie is, maar een novelle. Ook dat is overigens niet uitzonderlijk. Menig hoogleraar of civilist heeft veeleer naam als romancier dan als *pur sang* civilist gemaakt. Honoré de Balzac, Franz Kafka en Marcel Proust zijn de uitgelezen wegbereiders. De carrière van Jamin is bekend. Al vele jaren maakt hij deel uit van het Parijse circuit, waar hij in het spoor van Jacques Ghestin een commentaar op het Franse burgerlijk recht bezorgde. Zijn recent verschenen novelle handelt over een strafpleiter die in een ander tijdsgewricht met oorlogsmisdadigers te doen krijgt. De plaats van handeling is het zesde arrondissement van Parijs, waar ik – net als mogelijk de lezer van deze kroniek – graag pleeg te verkeren. Alleen al om steeds de *rue Grenelle* tegen te komen

- dat doet althans deze lezer veel plezier. Lutetia is ondanks de Gestapo-connotatie een *landmark*.

(Christophe Jamin, *Passage de l'Union*, Parijs: Grasselle & Fasquelle, 2021, 135 p.).

In de volgende kroniek verwacht:

- European Tort Law 2020
- Grensoverschrijdende rechtsbeoefening
- Mehrstufiger Warenverkehr
- Duurzaam ondernemen